

A stylized, handwritten signature in black ink, consisting of a large 'L' followed by a series of loops and a horizontal stroke at the end.

FESTSKRIFT TILL LARS O. LAGERQVIST

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN
STOCKHOLM 1989

Fyndet från Lyssebäck

AR 1886 HITTADES ett vikingatida skattfynd vid gården Lyssebäck, Fagereds sn i norra Halland. Fyndplatsen och fyndomständigheterna har noga skildrats av Wideen.¹ Skatten som bestod av mynt och silverföremål inlöstes till Kungl. Myntkabinettet (KMK) och Statens Historiska Museum.² Det är emellertid uppenbart att skatten hade blivit utplöjd på åkern och att man under de följande åren fortsatte att hitta mynt, som dock (lagstridigt) inte rapporterades och följaktligen heller inte inlöstes till Staten utan mynten såldes eller behölls på gården. Fyndet gjordes under en tid då KMK:s samlingar främst syftade till att skapa systematiska samlingar och värdet av att behålla alla fynd intakta hade ännu inte slagit igenom. De mynt som inlöstes till KMK fördelades därför på samlingarna under resp. land men utan att proveniensen angavs. Tyvärr tillhör Lyssebäcksfyndet den grupp av fynd som under 1800-talets slut inte blev utförligt dokumenterade arkivaliskt innan de splittrades. De uppgifter som finns om Lyssebäcksfyndet är därför utomordentligt knapphändiga och inte ens antalet mynt registrerades. Även bit- och smykesilver (som dock fortfarande kan identifieras) ingick till en vikt av 93 g.³ Eftersom hela fyndets vikt kan beräknas till ca 900 g⁴ bör antalet mynt ha varit ca 700.

P. g. a. dessa omständigheter är det mycket värdefullt att (åtminstone en del av) de mynt

som inte inlöstes har dokumenterats av Wideen. De utgörs dels av mynt som 1893 förvärvades av Göteborgs Historiska Museum samt mynt i privat ägo. De tre olika posterna omfattar sammanlagt 29 mynt (varav några redovisas nedan efter här gjorda ombestämningar).

När storsamlaren Henrik Prippts (1861–1921) i Göteborg myntsamling såldes i två omgångar 1983 och 1984 visade det sig att 17 ex. från skatten ingick i samlingen.⁵ Enligt arkivuppgifter hade exemplaren inköpts 1894 (dvs. åtta år efter att skatten inlöstes) av en viss Mally. Uppgifterna i Göteborgs Historiska Museums accessionskatalog visar att även deras ex. inköpts från Mally och vars förnamn förkortats R. Enligt uppgift av Wideen drev han antikvitetshandel men närmare uppgifter saknas om hur mynten förvärvats.⁶

De av Wideen publicerade mynten samt de i Prippts samling utgör nu sammanlagt 46 identifierade exemplar som fördelas på följande länder:

	Wideen	Prippts	Totalt
Tyskland	5	4	9
England	17	9	26
Danmark	7	4	11
	29	17	46

De båda delposterna uppvisar smärre skillnader vad gäller inbördes fördelningen på länder men tendensen är likartad och det är

därför rimligt att anta att de ger en relativt god bild av proportionerna även för skatten i sin helhet. Antalet mynt från resp. område skulle då, med utgångspunkt från ett totalantal av 700 ex., kunna beräknas till: Tyskland – ca 165 ex., England – ca 445 ex. och Danmark – ca 190 ex.

Det är möjligt att de tyska mynten utgjorde en större andel av skatten än vad de bevarade mynten ger vid handen. De är nämligen ofta dåligt präglade och bör följaktligen inte ha varit lika eftertraktade för dåtidens samlare varför de mycket väl kan ha smälts ned.

Det kanske mest intressanta med sammansättningen gäller de engelska mynten. Dels är andelen engelska mynt påfallande hög för en så sen skatt (1040-tal och yngre) jämfört med motsvarande från Skåne, Danmark och Gotland. I dessa områden hör det till undantagen att engelska mynt är i majoritet. Dels intar de annars vanligtvis helt dominerande mynten från Æthelred II och Cnut här en betydligt blygsammare roll. Det ligger nära till hands att koppla detta till fyndplatsens läge som har medgett direkta förbindelser västerut. Två fynd som i sin sammansättning beträffande de engelska myntens kronologi påminner om Lysseback är skatterna från Äspinge, Skåne, t. p. q. 1047,⁷ där andelen mynt från Harold I och yngre är 47%, samt Haagerup, Danmark, t. p. q. 1048,⁸ där motsvarande siffra är 54%. För Lyssebackskatten är motsvarande andel 38%.

De enskilda mynten i skatten är förtecknade nedan. De exemplar som ingick i Pripssamling har en asterisk efter numret och med undantag för nr 10 (privat ägo), samt nr 46 (Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i Köpenhamn) ingår de nu i KMK:s samlingar. Myntmästarnas namn på de engelska mynten återges med normaliserad stavning, medan stavningen på mynten anges inom parentes i de fall där den avviker. Ett av de engelska

mynten (nr 33) är sannolikt unikt liksom ett av de danska (nr 46).

TYSKLAND

Köln

1. Kejsar Henrik II 1014–1024. Häv. 189. 1,48 g.
2. Årkebiskop Pilgrim och kejsar Konrad II 1027–1036. Häv. 222i. 1,11 g.
3. Dito. Häv. 232. 1,52 g.
- 4.* Efterpräglning (kejsar Konrad II). Häv. 248. 1,22 g.

Vreden

5. Greve Wichmann III 967–1016. Dbg 1229. 0,86 g.

Soest

- 6.* Kölnefterpräglning (Otto II/III) 1000–1040. Häv. 849/850. 1,33 g.

(Goslar)

- 7.* Otto-Adelheid-Pfennig (991–1040). Hz III, 6e. 1,22 g.

Würzburg

8. Myntherre? Dbg 859. 1,18 g.

Konstanz

- 9.* Biskop Warmann 1026–1034. Dbg 1016. 0,57 g.

ENGLAND

Æthelred II 978–1016

Crux

- 10.* Lincoln, Kolgrimr (Colgrim). Hd 1703. 1,57 g.

Long Cross

11. Winchester, Leofweald (Leofwold). Hd 4281.



4



6



7



9



10



18



20



23



26



28



31



32



33



38



40



45



46



Mynt ur Lyssebäckskatten i Pripps samling. Foto förf.

Cnut 1016–1035

Quatrefoil

12. Lincoln, Asleikr (Aslac). Hd 1503. 1,27 g.

Pointed Helmet

13. Cricklade, Godwine. Hd 251. 1,10 g.
 14. Lincoln, Ælfnoth. Hd 1477. 1,09 g.
 15. London, Brungar. Hd 2072.
 16. York, Ketil (Cetel). Hd 511. 1,06 g.
 17. York, Crucan. Hd 534 var. åts. ir. 98.
 18.* York, Iri (Ire). Hd 681. 1,00 g.

Short Cross

19. Chichester, Æthelhelm (Ægelm). Hd 96. 1,11 g. Perforerad.
 20.* Dover, Leofwine. Hd 339–340. 1,17 g.
 21. Norwich, Æthelferth (Ælferth). Hd 2905.
 22. Wallingford, Eadweard (Edwerd). Hd -. + EDWERD ON WELIN, åts. a, ir. 43. 1,15 g.
 23.* York, Grimulfr (Gimulf). Hd 599–602. 1,11 g.
 24. York, Hrafn (Ræfen). Hd 734.

Harold I 1035–1040

Jewel Cross

25. Oxford, Godwine. Hd 805. 1,14 g.

Fleur-de-Lis

- 26.* Derby, Godric. Hd 90–91. 1,13 g.
 27. Derby, Svertingr (Swertinc). Hd 96. 1,08 g.
 28.* London, Beorhtmær (Brihtmær). Fråns. in-skrift retrograd. Hd 525. 1,20 g.
 29. London, Leofing (Lifinc). Hd 705. 1,13 g.
 30. Oxford, Godwine (Godwiinc). Hd 803.
 31.* York, Arnketill (Arcill). Hd 154. 1,00 g.
 32.* York, Witherwine (Witherine). Hd 228. 1,10 g.

Harthacnut 1040–1042

Arm-and-Sceptre

- 33.* Lincoln, Matathan (Mathan). Hd -. + MATHAN ON LINCOL, åts. ir. 1, 10. 0,95 g.
 34. Thetford, Sægrimr (Sægrim). Hd 3521. 1,14 g.

Edward Bekännaren 1042–1066

Pax

35. London, Leofing (Lifinc). Hd 540. 1,16 g.

DANMARK

Knut 1018–1035

36. Roskilde? förvirrad. Jfr Hbg 25.
 37. Örbäck, förvirrad. Hbg 54. 0,81 g.

Hardeknut 1035–1042

- 38.* Lund, förvirrad. Hbg 1. 1,01 g.
 39. Lund, förvirrad. Hbg 1. 1,01 g.
 40.* Lund, förvirrad. Hbg 1. 0,97 g.
 41. Lund, förvirrad. Hbg 1. 0,96 g.
 42. Roskilde, förvirrad. Hbg 35. 1,13 g.
 43. Örbäck, förvirrad. Hbg 42. 0,76 g. Kantförlust.

Magnus 1042–1047

44. Lund, Oththencar. Med Æthelred II:s namn. Hd 2897. Becker Æ. 1/161. Hbg 23 var (Knut). 0,95 g.
 45.* Lund, Wulen. Hbg 4. Becker MZ.13/P.363. 0,83 g.
 46.* Lund (»Lincoln»), Swertinc. Hbg 4. Becker MZ-/P-. 1,10 g.

De yngsta mynten i skatten är följande för mynt från resp. område:

Tyskland 1027–
 England 1042–
 Danmark 1042–

Skillnaden för de tyska mynten bör helt tillskrivas det faktum att så få exemplar är kända. T. p. q. för skatten är således 1042 och nedläggningstiden är troligtvis endast några få år senare.

Genom sin sammansättning och inte minst genom sin storlek intar skatten från Lysse-bäck en särställning bland de västsvenska vi-

kingatida fynden. Det näst största fyndet med känd fyndproveniens från Halland, Kvibille, Kvibille sn, nedläggningstid efter 955/6,⁹ omfattar så få mynt som 78, medan ett fynd utan närmare fyndproveniens än Halland utgör 135 mynt och med nedläggningstid efter 939/40.¹⁰ Från Bohuslän är mycket få fynd kända; det största omfattar minst 26 ex. – Kyrkeby, Harestad sn, nedläggningstid efter 916/7.¹¹ Västergötland har något fler fynd och de två största bestod av 476 mynt – Varnhem, Varnhem sn, nedläggningstid efter 1024,¹² resp. 266 mynt – Mölnådal, nedläggningstid efter 1038.¹³ Det är därför ytterligt beklagligt att Lyssebäckskatten är så dåligt dokumenterad.

NOTER

1. Wideen 1935.
2. SHM 7977.
3. Muntlig uppgift från Lena Thunmark-Nylén.
4. Wideen 1935, 127.
5. B. Ahlström Mynthandel, auktion 27 (16–17 april 1983), nr 7, 10, 15, 17–18, 20, 22, resp. auktion 29 (8–9 april 1984), nr 8–9, 11, 14–15, 17–19, 21–22.
6. Wideen 1935, 124.
7. Jonsson 1987, DS 107.

8. Jonsson 1987, DS 109.
9. Hårdh 1976, nr 21.
10. Hårdh 1976, nr 33.
11. SHM 3091.
12. Jonsson 1987, S 63.
13. Jonsson 1987, S 80.

LITTERATUR

- Becker = C. J. Becker, The coinages of Harthacnut and Magnus the Good at Lund c.1040–c.1046. I *Studies in northern coinages of the eleventh century* (red. C. J. Becker), Köpenhamn 1981, 119–174.
- Dbg = H. Dannenberg, *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit 1–4*. Berlin 1876–1905.
- Hbg = P. Hauberg, *Myntforhold og udmyntninger i Danmark indtil 1146*. Köpenhamn 1900.
- Hd = B. E. Hildebrand, *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord*. Stockholm 1881.
- Hz = V. Hatz, Zur Frage der Otto-Adelheid-Pfennige. I *Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis*, del I, Stockholm 1961, s. 105–144.
- Hårdh 1976 = B. Hårdh, *Wikingerzeitliche Depotfunde aus Schweden*. Lund 1976.
- Häv = W. Hävernicks, *Die Münzen von Köln*. Köln 1935.
- Jonsson 1988 = K. Jonsson, *Viking-age hoards and late Anglo-Saxon coins*. Stockholm 1988.
- Wideen 1935 = H. Wideen, En västsvensk silverskatt från vikingatiden. *Göteborgs- och Bohusläns Fornminnesförenings Tidskrift* 1935, s. 124–134.